

Izgradnja i vrednovanje zbirke Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek

Lukačević, Srđan; Špoljarić Kizivat, Marijana; Krpeljević, Ljiljana

Source / Izvornik: **Knjižničarstvo : glasnik Društva bibliotekara Slavonije i Baranje, 2021, 25, 113 - 137**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:206:485686>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

Repository / Repozitorij:

[RGISKO - Repository of the City and University Library Osijek](#)

IZGRADNJA I VREDNOVANJE ZBIRKI GRADSKE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE OSIJEK

City and university library Osijek's collection development and evaluation

Srđan Lukačević

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek
slukacevic@gskos.hr

Marijana Špoljarić Kizivat

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek
mspoljaric@gskos.hr

Ljiljana Krpeljević

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek
kljilja@gskos.hr

UDK / UDC **027.022:025.5>(497.543Osijek)**

Istraživanje/ Research paper

Primljeno/ Received: 16.04.2021.

BROJ
BIBLIOGRAFSKE
JEDINICE

393

Sažetak

Svrha je rada procijeniti nabavnu politiku Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek (GISKO) i ispitati proces razvoja zbirke knjižnice u postojećim uvjetima, a na temelju rezultata prikupljenih anketnim istraživanjem korisnika Knjižnice. Vrednovanjem uspješnosti izgradnje zbirke može se ustanoviti ispunjava li zbirka zadaće knjižnice, kako odgovara na potrebe korisnika, koje su njezine slabosti te što bi trebalo promijeniti s ciljem poboljšanja sadašnje prakse. Analizom anketnog istraživanja utvrđuje se korisničko zadovoljstvo dostupnim zbirkama, korisničke navike i informacijske potrebe ali i opravdanost važeće nabavne politike. Analiza pokazuje u kojem se omjeru posuđuje domaća i strana literatura, koji se žanrovi najčešće, a koji najmanje čitaju, što čitaju mlađi korisnici, a što stariji te putem kojih platformi i izvora svi oni dolaze do informacija o knjižnim naslovima.

Iskazani podatci dali su stručne pretpostavke koje će osigurati bolju i kvalitetniju komunikaciju s korisnicima u kontekstu nabave knjižne i neknjižne građe, zadovoljavanja njihovih interesa i želja te dostupnost i dostatnost njima željenih naslova.

Ključne riječi: Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, izgradnja zbirke, zadovoljstvo korisnika, knjižnične zbirke, čitanje

Summary

The purpose of this paper is to evaluate the acquisition policy of the City and University Library Osijek and to examine the process of development of library collections in the existing conditions, based on the results collected by a survey of the Library users. By evaluating the success of the collection development, it is possible to evaluate whether the collection fulfills the library tasks, how it responds to the needs of users, what are its weaknesses and what should be changed in order to improve current practice. The analysis of the survey determines the user satisfaction with the available collections, user habits and information needs, but also the justification of the current purchasing policy. The analysis shows the extent to which domestic and foreign literature is borrowed, which genres are most and which are least read, which are read by younger users and which by older ones, and through which platforms and sources they all come to information about book titles.

The presented data provided expert assumptions that will ensure better communication with users in the context of purchasing books and other materials, satisfying users interests and wishes, and the availability and sufficiency of the titles they are interested in.

Keywords: City and university library Osijek, collection development, user experience, library collections, reading

Uvod

Narodna je knjižnica mjesno obavijesno središte, koje svojim korisnicima omogućava neposredan pristup svim vrstama znanja i obavijesti. Autori Clayton i Gorman¹ ističu da percepcija korisnika o tome koliko je knjižnica dobra, ima vrlo malo

¹ Clayton, Peter; Gorman, Gary Eugene. Upravljanje izvorima informacija u bibliotekama. Beograd: Clio, 2003. Str. 216 – 217.

veze s veličinom i opsegom zbirke ili bilo kojim drugim objektivnim mjerama kvalitete, a puno više s tim koliko dobro knjižnica pruža ono što svaki pojedini korisnik traži. Vrednovanje knjižničnih zbirki, kao dio aktivnosti upravljanja zbirkama, način je prikupljanja i prikazivanja pokazatelja o korištenju, snagama i zadovoljstvu korisnika knjižničnih zbirki. Provodi se kako bi se ustanovilo ispunjavanje ciljeva knjižnice u skladu s politikom razvoja i izgradnje knjižnične zbirke i zadovoljstva samih korisnika, što je ključan čimbenik u procjeni korisnosti zbirke. Važno je prikupiti podatke koji će otkriti zahtjeve i potrebe korisnika knjižnice, procijeniti zadovoljstvo korisnika kroz njihove dojmove o stanju, značajkama i prikladnosti knjižnične zbirke. Nadalje, potrebno je analizirati podatke o utrošenim financijskim sredstvima u razvoj zbirke i uvid u ulaganja u pojedine knjižnične zbirke s jedne se strane, a s druge u omjer ulaganja u pojedine segmente knjižničnog poslovanja. Kvantitativne podatke o kupnji građe namjenskim sredstvima osnivača te probleme osiguravanja sredstava u svom je radu predstavila i T. Grujić.² U suvremenom kontekstu utvrđivanja odgovornosti i mjerenja uspješnosti poslovanja knjižnica, posebice nakon devedesetih godina prošlog stoljeća, od kada se učinkovitost i kvaliteta knjižničnih usluga ne mjere više isključivo veličinom fonda, vrednovanje knjižničnog fonda neosporno može poslužiti dokazivanju i ukazivanju na vrijednost koju knjižnica i njezine zbirke predstavljaju – u odnosu na njihovu iskoristivost, kvalitetu, veličinu, dostupnost, relevantnost itd. – za svoje korisnike i zajednicu općenito.³ Narodne knjižnice, bezobzira na veličinu, svoje zbirke trebaju uskladiti s potrebama korisnika i njihovim zahtjevima te ih prilagoditi svim dobnim skupinama. Potrebno je sagledavati potrebe cjelokupne lokalne zajednice i ne ograničiti se samo na zahtjeve aktivnih korisnika. Zbirka se mora stvarati znalački te uz tradicionalnu građu obuhvaćati i sve vrste nositelja obavijesti i suvremene tehnologije.⁴ Unatoč navedenom, izgradnja zbirki bila je i bit će, podložna osobnim procjenama osoba zaduženih za nabavu i osoba koje procjenjuju vrijednost zbirke. Uz teorijska znanja, iskustvo je bitan činilac koji proizlazi iz izravnog kontakta s korisnicama i knjižničnim službama.

² Grujić, Tea. Nabava literature za potrebe Sveučilišta u Puli – možemo i bolje! // Knjižnice: kamo i kako dalje? / 13. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 309-318.

³ Faletar Tanacković, Sanjica; Junušić, Martina; Faletar, Ivana. Vrednovanje knjižničnog fonda uz pomoć citatne analize na primjeru zbirke iz informacijskih znanosti u Knjižnici Filozofskog fakulteta u Osijeku. // Libellarium 5, 1 (2012), str. 71-88. URL: <https://hrcak.srce.hr/97453> (2021-04-07)

⁴ Golubović, Vesna. Nabava knjižnične građe u funkciji izgradnje knjižnične zbirke // HKD Novosti 76(2018). URL: <https://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/1449> (2021-04-07)

Upravo je zbog svega navedenog važno utvrditi zadovoljstvo korisnika knjižničnim zbirkama te koliko su dobiveni rezultati istraživanja u skladu sa zacrtanim smjernicama za nabavu GISKO-a. Prije toga, kako je izgradnja knjižničnog fonda usko vezana uz zadovoljstvo korisnika dostupnom građom i utjecajem na kvalitetu i kvantitetu složenog procesa njegove izgradnje, potrebno je osvrnuti se na teorijski pristup izgradnji knjižnih zbirki koji je temelj svake suvremene knjižnice.

Upravljanje i izgradnja zbirki u knjižnicama

Razvoj zbirki i njihovo upravljanje moguće je pratiti još od 7. st., na počecima izgradnje zbirki. U 19. st. bilježi se porast nacionalnih knjižnica kao središta čuvanja nacionalnoga blaga, dok se krajem 20. st. situacija počinje znatno mijenjati razvojem digitalnih tehnologija. Pregledom literature, najviše je radova objavljenih nakon 2000. U 21. st. mijenja se pristup građi, pružanju usluga knjižnice i očekivanjima javnosti za pristupom informacijama. Te promjene imaju dubok utjecaj na razvoj zbirki i njihovo upravljanje. Dolazi do preispitivanja o relevantnosti razvijanja i upravljanja zbirkama. Istražuju se osnove razvoja zbirki i njihov utjecaj na politiku i praksu, kao i uloga informacija u promjenjivom informacijskom društvu te nove informacijske potrebe.⁵ Upravljanje fondovima definirano je kao aktivnost „koja se odnosi na knjižnično okruženje i koja stavlja naglasak na prikupljanje materijala koji potiče od drugih organizacija, a uključuje aspekte upravljanja kao što su planiranje i kontrola proračuna, kadrovska politika i pitanja prostornih kapaciteta.“⁶ Šira definicija obuhvaća sustavno upravljanje postojećim fondom knjižnice, sistemsko upravljanje planiranjem, izgradnjom, financiranjem, vrednovanjem i korištenjem knjižničnih zbirki tijekom dužega vremenskoga razdoblja, radi ostvarenja specifičnih ciljeva institucije.⁷ Obogaćivanje fonda može djelomično utjecati na upravljanje zbirkom, ali, općenito gledano, program obogaćivanja fonda pripada pod šire ciljeve politike upravljanja zbirkom. „Obogaćivanje fonda“ zamijenjeno je „upravljanjem fondovima“, iako postoje nedoumice oko

⁵ Marshall, Audrey; Fieldhouse, Maggie. Introduction. // Collection development in the digital age / edited by Maggie Fieldhouse and Audrey Marshall. <London>: Facet, 2012. Str. 15.

⁶ Clayton, Peter; Gorman, Gary Eugen. Managing information resources in libraries: collection management in theory and practice. London: Library Association Publishing, 2001. Str. 16. Citirano prema: Evans, Edward. Developing library and information center collections. Englewood: Libraries Unlimited, 2000.

⁷ Collection management in academic libraries / edited by Clare Jenkins and Mary Morley. Aldershot; Brookfield: Gower publishing, 1999. Str. 15-38.

razlikovanja tih pojmova.⁸ Još su tijekom 1980-ih i 1990-ih razvoj zbirke i upravljanje zbirkom postali sinonimi. Točnije, upravljanje zbirkom viši je pojam, koji obuhvaća niz aktivnosti, među kojima i izgradnju zbirke. G. E. Gorman⁹ širi pojam izgradnje zbirke na upravljanje zbirkom, što, osim tradicionalnih aktivnosti izgradnje zbirke, selekcije i nabave, obuhvaća i proračun, izlučivanje fonda, izbor novih medija i formata, pohranu, očuvanje, mjerenje učinka zbirke, nadzor zbirke, organizaciju osoblja, razvoj sustava i novih tehnologija te dijeljenje izvora i umrežavanje. Upravljanje zbirka širom definicijom obuhvaća pojmove izgradnje i razvoja zbirki, a uključuje planiranje i financiranje, razvoj zbirke, selekciju, nabavu, omogućavanje pristupa, upotrebu, održavanje, evaluaciju te zaštitu i izlučivanje građe.¹⁰ Sve navedeno potrebno je uključiti pri upravljanju očuvanjem i organizacijom zbirki u knjižnicama.

Iz analize određenoga broja postojećih programa upravljanja zbirka, P. Clayton i G. E. Gorman¹¹ izdvajaju 14 karakterističnih glavnih tema: odnos prema misiji, svrha programa upravljanja, korisnici kojima se služi, pristup, pozadina zbirke (prikaz općega stanja), proračun, principi i program selekcije, posebne zbirke (s izdvojenom poviješću i općim opisom, posebnim kriterijima selekcije te organizacijom katalogizacije, skladištenja i upotrebe), ograničenja, kooperativni odnos s drugim knjižnicama i izvorima informacija, vrednovanje zbirke, postupci za očuvanje građe te izlučivanje i revizija. Za upravljanje zbirka također je potrebno planirati, organizirati i kontrolirati cijeli niz aktivnosti, s ciljem učinkovitog iskorištenja resursa. U teorijskim razmatranjima, od 1980-ih godina raste zanimanje, a time i objavljene publikacije koje se bave izgradnjom zbirki/fondova. Na tome se području izdvaja nekoliko radova s praktičnim primjerima. K. A. Cassell, E. Futas¹² iznose pojedinosti za rad na obogaćivanju fondova, za prikupljanje i vrednovanje informacija, pisanje programa te sadrži primjer programa i pomoćnih sredstava za selekciju, kao i radne listove. Sličnoga je koncepta zbornik *Collection*

⁸ Clayton, Peter; Gorman, Gary Eugen. *Managing information resources in libraries: collection management in theory and practice*. London: Library Association Publishing, 2001. Str. 16-18.

⁹ Gorman, Gary Eugen. Introduction. // *Collection management for the 21st century: a handbook for librarians* / edited by Gary Eugen Gorman and Ruth H. Miller. Westport; London: Greenwood press, 1997. Str. 10.

¹⁰ *International encyclopedia of information and library science*. / edited by John Feather, Paul Sturges. London; New York: Routledge, 2003.

¹¹ Clayton, Peter; Gorman, Gary Eugen. *Nav.dj.*, str. 22-26.

¹² Cassell, Kay Ann; Futas, Elizabeth. *Developing public library collection, policies, and procedures: a how-to-do-it manual for small and medium sized public libraries*. New York : Neal-Schuman Publishers, 1991.

*development policies and procedures*¹³ u uredništvu E. Futas u kojemu se daje pregled situacije, s primjerima programa kao pomoć za sastavljanje ili reviziju programa. M. R. Gabriel¹⁴ nudi bibliografije o obogaćivanju fonda, vrednovanju i nabavi (do 1991.), s primjerima američkih knjižnica i američkih nacionalnih smjernica i standarda koji se odnose na obogaćivanje i vrednovanje fondova. Zbornik *Collection management for the 21st century: a handbook for librarians*¹⁵ u uredništvu G. E. Gorman, R. H. Miller donosi praktične probleme i rezultate istraživanja. Nekoliko je i specijaliziranih stručno-znanstvenih časopisa koji se bave problematikom izgradnje zbirke/fondova: *Collection Building, Collection Management i Library Acquisitions : Practice and Theory*.

Usko vezano uz politiku izgradnje zbirke jest i njezino vrednovanje, kako bi ukazalo na vrijednosti koju knjižnične zbirke predstavljaju za svoje korisnike i zajednicu općenito. Vrednovanje knjižnične zbirke definira se kao sustavno određivanje vrijednosti (vrednovanje) ili kao usporedba ciljeva s mjerenjem učinka na temelju postavljenih ciljeva. Vrednovanje je postupak koji teži podizanju razvojnih potreba i prijedloga. Učinkovito planiranje nije moguće bez sastavnice vrednovanja, a vrednovanje nije od velike koristi ako se njegovi rezultati ne ugrade u planiranje izgradnje knjižnične zbirke.¹⁶ Vrednovanjem zbirke bavili su se G. Ford¹⁷, B. H. Hall¹⁸, S. Baker, S., F. W. Lancaster¹⁹, D. P. Carrigan²⁰, T. E. Nisonger²¹, G. E. Gorman, R. H. Miller²².

¹³ *Collection development policies and procedures* / edited by Elizabeth Futas. Phoenix: Oryx Press, 1995.

¹⁴ Gabriel, Michael R. *Collection development and collection evaluation: a sourcebook*. Metuchen: Scarecrow press, 1995.

¹⁵ *Collection management for the 21st century: a handbook for librarians* / edited by G. E. Gorman and Ruth H. Miller. Westport ; London : Greenwood press, 1997.

¹⁶ Sinikara, Kaisa. *Europske sveučilišne knjižnice kao potpora primarnoj funkciji akademske zajednice*. // 400. godišnjica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa u Zagrebu 9.-11. svibnja 2007. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007. Str. 204.

¹⁷ Ford, Geoffrey. *Review of methods employed in determining the use of library stock*. London: British National Bibliography Research Fund, 1990.

¹⁸ Hall, Blaine H. *Collection assessment manual for college and university libraries*. Phoenix: Oryx Press, 1985.

¹⁹ Baker, Sharon L.; Lancaster, F. Wilfrid. *The measurement and evaluation of library services*. Arlington: Information resources press, 1991.

²⁰ Carrigan, Dennis P. *Collection development: evaluation*. // *Journal of academic librarianship* 22, 4(1996), str. 273-278.

²¹ Nisonger, Thomas E. *Collection evaluation in academic libraries: a literature guide and annotated bibliography*. Englewood: Libraries unlimited, 1992.; Nisonger, Thomas E. *The collection development literature of 1996: a bibliographic essay*. // *Collection building* 17,1 (1998), str. 29-39.; Nisonger, Thomas E. *A review of the 1997 collection development and management literature*. // *Collection building* 18, 2(1999), str. 67-80.

²² Gorman, Gary Eugen; Miller, H. *Changing collections, changing evaluation* // *International yearbook of library and information management 2000-2001: collection management*. / ed. G. E. Gorman. Library

Iako je u Hrvatskoj kroz povijest mali broj radova koji se bave nabavom i sustavnom analizom knjižničnih zbirki i fondova (od početaka i rada B. Hergešić²³ i D. Sečić²⁴), zamijećeno je da je posljednjih 20-ak godina u ovome području sve veći broj istraživanja i radova: T. Nebesny i M. Švob²⁵, T. Krajina i H. Markulin²⁶, S. Faletar Tanacković, M. Junušić i I. Faletar²⁷, T. Grujić²⁸, K. Petr-Balog i M. Bugarski²⁹, K. Romić i G. Mitrović³⁰, M. Mišetić³¹, R. Vrana i J. Kovačević³², Lj. Siber i S. Lukačević³³, S. Kosić³⁴. Mogući su razlozi u stalnom promišljanju o tome što čini knjižničnu zbirku u suvremenom svijetu, kako je efikasno izgrađivati s obzirom na financijske i prostorne (ne)mogućnosti, kako ju vrednovati da se razvija po zadanim načelima, a u skladu s korisničkim zahtjevima.

Nabavne politike GISKO-a

Zbirke su komplementarne sa službama i uslugama i stoga nisu cilj same po sebi, osim kada je njihova specifična osnovna uloga zaštita i čuvanje građe za buduće naraštaje. Kvantitativne zbirke ne znače nužno i kvalitetne zbirke. Relevantnost zbirke za potrebe

association publishing, 2000. Str. 309-338; G. E. Gorman, Miller, Ruth H. Evaluating library collections, Aslib, 2000.

²³ Hergešić, Branka. O nabavi i nabavnoj politici. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 5, 1-4(1958/1959), str. 9-23.

²⁴ Sečić, Dora. Neki suvremeni pogledi na nabavnu politiku u znanstvenim bibliotekama u SAD i Evropi. // Informatologia Jugoslavica 20, 3/4(1988), str. 199-202.

²⁵ Nebesny, Tatjana; Švob, Mira. Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama. // Slobodan pristup informacijama u službi kulturnog razvitka: zbornik radova / uredile Alemka Belan-Simić i Aleksandra Horvat. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 56-75. URL: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nebesny_svob.htm (2021-04-02)

²⁶ Krajina, Tamara; Markulin, Helena. Nabava knjižnične građe u visokoškolskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 3(2011), str. 21-36. URL: <https://hrcak.srce.hr/80101> (2021-04-02)

²⁷ Faletar Tanacković, Sanjica; Junušić, Martina; Faletar, Ivana. Vrednovanje knjižničnog fonda uz pomoć citatne analize na primjeru zbirke iz informacijskih znanosti u Knjižnici Filozofskog fakulteta u Osijeku. // Libellarium 5, 1 (2012), str. 71-88. URL: <https://hrcak.srce.hr/97453> (2021-04-02)

²⁸ Grujić, Tea. Nav.dj., Str. 309-318.

²⁹ Petr Balog, Kornelija; Bugarski, Marija. Vrednovanje zbirke visokoškolske knjižnice pomoću metode usporedbe (check-list method) s popisima ispitne literature. // Libellarium 7, 2 (2014), str. 253-265

³⁰ Romić, Kristina; Mitrović, Goranka. Vrednovanje knjižničnog fonda: na primjeru zbirke disertacija i magistarskih radova u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu uz pomoć citatne analize. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 3-4(2016), str. 47-62. URL: <https://hrcak.srce.hr/187570> (2021-04-02)

³¹ Mišetić, Marijana. Vrednovanje filološke knjižnične zbirke u suvremenoj visokoškolskoj knjižnici : doktorski rad. Zagreb: M. Mišetić, 2017.

³² Vrana, Radovan; Kovačević, Jasna. Razvoj knjižničnih zbirki kao preduvjet i mjera razvoja knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, 1(2017), str. 79-102. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/278662> (2021-04-02)

³³ Siber, Ljiljana; Lukačević, Srđan. Otkup knjiga Ministarstva kulture i Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta – Utjecaj na izgradnju fonda Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek u razdoblju od 1998. do 2013. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, 2-3 (2017), str. 79- 109.

³⁴ Kosić, Sanja. Analiza uspješnosti kupnje knjiga za fond Sveučilišne knjižnice Rijeka. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 62, 2(2019), str. 131-148. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/340250> (2021-04-02)

lokalne zajednice važnija je od njene veličine. Izgradnji dobre zbirke prethode pomno razrađeni postupci, od istraživanja zajednice korisnika i njezinih potreba preko kvalitetnog kreiranja nabavne politike kroz selekciju ili odabir knjižne građe, do postupaka nabave, pročišćavanja zbirke i evaluacije istih. Nabavna je politika skup konkretnih uputa o tome kakvim sadržajima i formalnim kriterijima knjižnica popunjava svoje zbirke i na koji način navedeno realizira. Nabavna politika GISKO-a stoga proizlazi iz njenih zadataka i namjene. Usklađuje se i korigira u okvire koje određuju: Standardni za narodne knjižnice Republike Hrvatske³⁵, Standardni za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj³⁶, Smjernice za nabavu GISKO-a, veličina populacije na području koje knjižnična služba obuhvaća, blizina drugih knjižnica, regionalna uloga zbirke, procjene lokalnih potreba, nakladničke ponude i financijske mogućnosti. Nabavna politika GISKO-a u skladu je i s preporukama sljedećih dokumenata: UNESCO-va Manifesta za narodne knjižnice³⁷, Kopenhaške deklaracije o važnosti narodnih knjižnica u informacijskom društvu, IFLA-ih i UNESCO-vih smjernica za razvoj službi i usluga u narodnim knjižnicama³⁸, Izjave IFLA-ine Komisije za slobodu izražavanja i slobodan pristup informacijama knjižnice i intelektualnih sloboda. Da bi odgovorili na zahtjeve korisnika, knjižnična(e) zbirka(e) trebaju sadržavati raznovrsnu građu bezobzira na vrstu, formate i medije, a dijeli se na knjige, periodiku (novine, časopisi i dr.), polupublikacije (uključujući službene publikacije), NBM (neknjižna građa), mikrooblici, audiovizualna građa digitalnu građu, mrežne baze podataka, magnetni mediji i optički diskovi, igre i igračke, građa za slijepu i slabovidne osobe, grafičke mape. Knjižnično poslovanje navodi četiri načina nabave knjižnične građe među kojima je kupovina oblik nabave građe među najzastupljenijima u većini knjižnica. Ovim se vidom ogleđa je li nabavna politika vođena dobro ili loše. Zamjenu knjižnične građe knjižnice obavljaju s drugom knjižnicom ili srodnim ustanovama. Darovi, kao treća vrsta nabave, pristižu u knjižnicu od ustanova, korisnika ili drugih osoba, uglavnom željom darovatelja (slučajni), ali mogu biti i izazvani ako knjižničar zamoli pojedinca ili ustanovu da daruje određenu građu. Posebna vrsta

³⁵ Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (NN 58/1999). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_06_58_1071.html (2021-04-05)

³⁶ Standardi su usvojeni na sjednici Savjeta za biblioteke Hrvatske 21. studenog 1990.

³⁷ UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice 1994. / prevela Aleksandra Horvat. URL: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (2021-04-02)

³⁸ Narodna knjižnica : IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

dara je legat, odnosno oporučno ostavljena vlastita knjižnica koju pojedinac daruje određenoj knjižničnoj ustanovi. Vrsta dara je i Otkup Ministarstva kulture koji u znatnoj mjeri utječe na izgradnju fonda, ali na kojeg knjižnica još uvijek nema posebnog utjecaja. Kao četvrta vrsta nabave GISKO-a navodi se obvezni primjerak što je zakonski³⁹ propisan način prikupljanja publikacija, prema kojem su proizvođači (nakladnici/tiskari) javno dostupnih publikacija s područja države dužni besplatno, u potpunosti i redovno, dostavljati propisani broj primjeraka određenoj knjižnici, a koja je dužna čuvati i omogućiti njihovu dostupnost.

Osnovna načela izgradnje fonda GISKO-a

Izgradnja zbirke u knjižnici treba se temeljiti na neovisnoj stručnoj procjeni knjižničara, bez političkog, vjerskog, tržišnog ili kakvoga drugog utjecaja, uz savjetovanje s predstavničkim tijelima korisnika, skupinama zajednice te s obrazovnim, informacijskim i kulturnim ustanovama. Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek djeluje kao tradicionalna i suvremena knjižnica u nacionalnom knjižničnom sustavu. Na dobrobit korisničke zajednice promiče pravo na neometan pristup informacijama i idejama te sudjeluje u jačanju svijesti i obaviještenosti građana. Da bi mogla ispuniti svoje funkcije i zadaće središnje sveučilišne/znanstvene knjižnice⁴⁰ Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i središnje (matične) javne/narodne knjižnice⁴¹ Grada Osijeka i Županije osječko-baranjske, teži planskom popunjavanju fondova relevantnim naslovima knjiga i druge građe s brojem primjeraka, primjereno potrebama i interesima korisnika. GISKO se, prema broju stanovnika područja grada Osijeka 114.616⁴², svrstava u narodne knjižnice I. tipa. U odnosu na trenutno stanje, uvjete djelovanja i financijske mogućnosti, osnovni pravci razvoja Knjižnice određeni su dvojako, i to kroz kontinuitet dvojne djelatnosti te

³⁹ Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (NN 17/2019) URL:

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html (2021-04-05)

⁴⁰ Zakonom o visokim učilištima (NN 96/93, čl. 154 i NN 59/96 – pročišćeni tekst, čl. 178) osnivačka i vlasnička prava nad knjižnicom prenesena su na Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku. Navedenim zakonom Knjižnica je definirana kao ustanova čija djelatnost osigurava cjelovitost i potrebni standard sustava visoke naobrazbe na Sveučilištu, a u knjižničnom smislu kao sveučilišna/znanstvena knjižnica.

⁴¹ U skladu s odredbama Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (NN17/2019), čl. 9: "Općina i gradovi dužni su osnovati narodnu knjižnicu kao javnu ustanovu osim u slučaju kada djelatnost narodne knjižnice već ne obavlja koja sveučilišna ili općeznanstvena knjižnica na njihovom području" sklopljen je Ugovor između Grada Osijeka – Poglavarstva i Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku s jedne strane i GISKO s druge.

⁴² Popis stanovništva, kućanstava i stanova, 2011. URL:

<https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (2021-04-06)

osamostaljivanje i razdvajanje navedenih funkcija na dvije zasebne ustanove, gradsku knjižnicu kao javnu narodnu knjižnicu općeznanstvenog tipa te sveučilišnu knjižnicu.

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek posjeduje fond od 560.136 svezaka knjiga, 16.856 neknjižne građe, 1.302 naslova tekuće periodike, 63.911 primjeraka ostale građe⁴³. Veličina knjižničkog fonda u odnosu na broj stanovnika (potencijalnih korisnika) jest zadovoljavajuća u odnosu na Standarde za narodne knjižnice i iznosi 6,6 knjiga po stanovniku. Svojim zbirkama nastoji zadovoljiti zahtjeve društvene zajednice za knjižničnom građom, pristupom novim informacijama kao i informacijskim tehnologijama, osigurati dostupnost informacijama i popularizirati čitanje.

Nabavna politika GISKO-a stoga proizlazi iz njenih zadataka, misije, poslanja, vizije i ciljeva. Usklađuje se i korigira u okvirima postojećih standarda i smjernica⁴⁴, a s obzirom na veličinu populacije na području koje knjižnična služba obuhvaća, blizinu drugih knjižnica, regionalnu ulogu zbirke, procjenu lokalnih potreba, nakladničke ponude i financijskih mogućnosti, kao i prostornih uvjeta za smještaj svake pojedine zbirke.

Kupnja je kao oblik nabave građe najzastupljenija u GISKO-u (46% ukupne nabave u 2020. godini⁴⁵), međutim, unatrag nekoliko godina zamjetan je blagi pad kupovine. U ukupnim rashodima Knjižnice, za nabavu građe troši se u prosjeku manji dio proračuna (8,7%). Upravo se kroz kupnju ogleda je li nabavna politika vođena dobro ili loše. Dar, kao jedan od važnijih načina nabave čini 5%, Otkup Ministarstva kulture u znatnoj mjeri utječe na izgradnju fonda sa 6%, Obvezni primjerak u izgradnji fonda GISKO-a sudjeluje u visokom postotku od 43%. Tom je povlasticom osigurano sustavno dobivanje vrijedne građe i dobar je uvid u nakladničku produkciju, ali primitak svih tiskovina bez prethodna odabira prostorno je opterećenje knjižnici u postojećim uvjetima.

⁴³ Stanje na dan 31.12.2020. Citirano prema: Godišnje izvješće : Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. 2020. URL: <https://www.gskos.unios.hr/wp-content/uploads/2021/02/Izvjescje-o-radu-za-2020-converted.pdf> (2021-05-31)

⁴⁴ Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (NN 58/1999). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_06_58_1071.html (2021-04-05) ; Standardi za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 33(1990). URL : <http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2019/04/Standardi-za-visoko%C5%A1kolske-knji%C5%BEnice-u-Republici-Hrvatskoj-1990.pdf> (2021-04-05); Lukačević, Srđan. Smjernice za nabavu. URL: <https://www.gskos.unios.hr/wp-content/uploads/2017/03/Smjernice-za-nabavu-GISKO1.pdf> (2021-04-05); Leščić, Jelica. Okvir smjernica za izradu pisane politike nabave građe i izgradnje zbirke u narodnim knjižnicama, 2012. URL: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/11/smjernice-za-nabavu.pdf> (2021-04-05)

⁴⁵ Izračun prema Statističkim podacima i pokazateljima uspješnosti za narodne knjižnice za 2020. godinu. URL: http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2021/05/Izvjescje_narodne_26052021.xlsx (2021-05-31)

Pri izgradnji zbirke, GISKO nastoji održati opću prepoznatljivost informacijskog, obrazovnog, medijskog i kulturnog središta. Izgradnja zbirke transparentan je proces, a politika na kojoj se ona temelji javna. Jedan od parametara procjene kvalitete izgradnje fonda temeljen je na strukturi nabave. Standardi za narodne knjižnice preporučuju da „knjižnični fond općinske ili gradske narodne knjižnice treba sadržavati (u broju svezaka): 45% beletristike, 25% znanstvene i popularno-znanstvene literature, 27% literature za djecu i 3% priručne literature. Županijska narodna knjižnica treba imati 45% znanstvene literature, 35% beletristike, 15% dječje i 5% priručne literature.”⁴⁶ Analizom strukture nabave knjižnične građe GISKO-a kroz posljednjih deset godina (Tablica I), podatci ukazuju da se nabava knjižne i neknjižne građe izvršavala u znatnoj mjeri u okviru preporučenih postotnih parametara, a u skladu s dvojnou funkcijom knjižnice. Valja imati u vidu produkcijsku ponudu izdavačkih kuća koja ujedno diktira izgradnju zbirke kao i nadopunu fonda lektirnim naslovima koji dodatno obogaćuju zbirku literature za djecu i mlade. Uzimajući u obzir zastupljenost pojedinih predmetnih područja u zbirkama dostupnima za posudbu, prevladava područje književnosti (56%), zatim društvene znanosti (11%), a slijede područja primijenjenih znanosti, medicine i tehnike (8%), filozofije, psihologije (6%), umjetnost, razonoda, sport (6%) te geografija, biografija i povijest (5%). Prema statistici posudbe u 2020. godini bilježenoj kroz knjižnični sustav, najposuđivanija je građa iz UDK skupine 8, s područja književnosti (67%), dok su ostale UDK skupine zastupljene u puno manjim postotcima (filozofija i psihologija (4,7%), umjetnost (4,6%) i literatura za najmlađe M (4,2%)).

Broj prim. za odrasle	2011. n (%)	2012. n (%)	2013. n (%)	2014. n (%)	2015. n (%)	2016. n (%)	2017. n (%)	2018. n (%)	2019. n (%)	2020. n (%)
Popularno-znanstvena literatura	2.840 (30,22)	2.721 (28,92)	3.055 (32,22)	2.916 (31,66)	2.156 (26,33)	1.993 (25,67)	1.943 (22,74)	1.633 (19,25)	1.510 (17,54)	1.404 (19,26)
Beletristika odrasli	3.956 (42,10)	3.750 (39,86)	3.752 (39,58)	3.405 (36,97)	3.827 (46,73)	3.419 (44,04)	3.628 (42,47)	3.613 (42,59)	3.805 (44,19)	3.126 (42,89)
Broj prim. za djecu	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Literatura za djecu	2.601 (27,68)	3.062 (31,22)	2.674 (28,20)	2.889 (37,31)	2.206 (26,94)	2.352 (30,29)	2.972 (34,76)	3.237 (38,16)	3.296 (38,27)	2.758 (37,85)
Ukupno	9.397 (100)	9.533 (100)	9.481 (100)	9.210 (100)	8.189 (100)	7.764 (100)	8.543 (100)	8.483 (100)	8.611 (100)	7.288 (100)

Tablica 1. Struktura po broju nabavljenih primjeraka 2011./2020.

⁴⁶Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (NN 58/1999). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_06_58_1071.html (2021-04-05)

Kupovina, kao način nabave, govoreći o broju primjeraka, odvija se po zadanom ključu, uz određena odstupanja. U pravilu se beletristički naslovi nabavljaju u šest ili četiri primjerka, popularno-znanstvena literatura u tri primjerka. Pojedini naslovi kupuju se samo u jednom primjerku koje se u pravilu smješta u čitaonicu. U slučaju beletrističkih naslova nabavljenih šest primjeraka razvrstava se po odjelima i ograncima prema sljedećem ključu: dva primjerka smještaju se u Središnjoj knjižnici, dok po jedan primjerak odlazi u ogranke (Donji grad, Industrijska četvrt, Jug II i Retfala). S obzirom na nedostatak prostora u ograncima, manji broj korisnika i učinkovito korištenje dostupnih financijskih sredstava, najmlađi ogranak (Novi grad) popunjava se naslovima koji, po procjeni voditelja Posudbenog odjela, postanu prekobrojni primjerci u Središnjoj knjižnici, a u pravilu stariji od šest mjeseci. Nabavljena četiri primjerka beletristike smještaju se u Središnjoj knjižnici i na ogranke s većim brojem korisnika (Donji grad, Industrija četvrt i Retfala). Sva tri primjerka popularno-znanstvene literature ostaju u Središnjoj knjižnici (jedan u čitaonici, a dva za posudbu).

Zadaća je nabavne politike GISKO-a kroz plansku i sustavnu nabavu, sukladnu procjeni o vrijednosti građe i korisničkim zahtjevima, osigurati ponudu aktualnih tema i naslova, sadržaje i usluge za cjeloživotno učenje i stjecanje informacijske pismenosti, građu za znanstveno-istraživačke, nastavne i obrazovne potrebe studenata i znanstveno-nastavnog osoblja. U nabavu građe, uključeni su svi stručni djelatnici knjižnice. U svemu tome važno je poznavanje strukture korisnika te njihovi pojedinačni prijedlozi. Obrazovna, kulturna, stručna i informacijska razina potreba korisnika te podizanje kvalitete društvenog standarda i ostvarivanje demokratskih prava omogućavanjem slobodnog pristupa informacijama vodilja su u kreiranju i pristupu fonda knjižnice. Premda su potrebe i želje pojedinih kategorija korisnika za građom velike, knjižnica se mora truditi zadovoljiti potrebe i želje za građom nekoliko kategorija korisnika uzimajući u obzir prostorna, ljudska i financijska ograničenja te ograničenja ponude na tržištu knjižnične građe. Bezobzira na prepreke i ograničenja u nabavi građe, potrebno je provoditi istraživanja među korisnicima s ciljem prikupljanja podataka koji će knjižnici pomoći u procesu nabave građe. Takvim načinom rada postiže se veća kvaliteta u razvoju pojedinih knjižničnih zbirki, fonda u cjelini i usluga knjižnice.⁴⁷ S obzirom na činjenicu da Knjižnica ima trajno rastući problem nedostatka prostora, izgradnja i održavanje

⁴⁷ Vrana, Radovan; Kovačević, Jasna. Nav. dj., str. 96.

knjižničnih zbirki uvelike ovisi o trenutno raspoloživom prostoru i pred knjižnične djelatnike postavlja izazov stalne i/ili trajne selekcije naslova koji će se nalaziti na policama neposredno dostupni korisnicima. Svi koji su odgovorni za izgradnju zbirki moraju jednako dobro poznavati sve medije koje knjižnica nabavlja (ili na koje se pretplaćuje) te uravnotežiti prednosti i mane svakoga od njih. O vrsti knjižnice i njezinome poslanju ovisi i to izgrađuje li se fond za budućnost i trajnu dostupnost potencijalnih korisnika ili je izgradnja zbirki usmjerena na zadovoljavanje trenutnih potreba i zahtjeva sadašnjih korisnika.⁴⁸ Percepcija korisnika o tome koliko je knjižnica dobra ima vrlo malo veze s veličinom i opsegom zbirke, ili bilo kojim drugim objektivnim mjerama kvalitete, a puno više s time koliko dobro knjižnica pruža ono što svaki pojedini korisnik traži. Vrednovanje knjižničnih zbirki, kao dio aktivnosti upravljanja zbirkama, način je prikupljanja i prikazivanja pokazatelja o korištenju i zadovoljstvu korisnika knjižničnih zbirki. Provodi se kako bi se ustanovilo ispunjavanje ciljeva knjižnice u skladu s politikom razvoja i izgradnje knjižnične zbirke i zadovoljstvo samog korisnika. Važno je prikupiti podatke koji će otkriti zahtjeve i potrebe korisnika knjižnice, procijeniti zadovoljstvo korisnika kroz njihove dojmove o stanju, značajkama i prikladnosti knjižnične zbirke.⁴⁹ Vrednovanje knjižničnog fonda neosporno može poslužiti dokazivanju i ukazivanju na vrijednost koju knjižnica i njezine zbirke predstavljaju – u odnosu na njihovu iskoristivost, kvalitetu, veličinu, dostupnost, relevantnost itd. – za svoje korisnike i zajednicu općenito.⁵⁰ Korisnici knjižnice vrlo često nemaju cjelovitu sliku stanja razvoja knjižničnih zbirki (ili je nemaju uopće), ali očekuju da se poštuju njihovi prijedlozi građe u knjižnici. To su realna (ali ne uvijek i realizirana) očekivanja jer knjižnice nisu u mogućnosti nabaviti svu građu ponuđenu na tržištu niti su u mogućnosti ispuniti sve želje i potrebe korisnika odjednom.⁵¹

Istraživanje – Zadovoljstvo korisnika knjižničnim zbirkama GISKO-a

U knjižnicama je prostor često ograničavajući faktor, koji uvelike određuje raspored građe te njezinu dostupnost u slobodnom pristupu jer često otvoreni pristup nije u potpunosti otvoren, a knjiga nije „nadohvat“ ruke i doista neposredno dostupna

⁴⁸ Gorman, Michael. Postojana knjižnica : tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 33.

⁴⁹ Clayton, Peter; Gorman, Gary Eugene. Nav. dj., str. 216 – 217.

⁵⁰ Faletar Tanacković, Sanjica; Junušić, Martina; Faletar, Ivana. Nav. dj., str. 71-88.

⁵¹ Isto, str. 82-83.

korisniku, što za rezultat može imati i manju posudbu građe. Istraživanje provedeno još 1993. potvrdilo je veliki utjecaj izložene knjige na stopu obrtaja fonda i ukupnu posudbu. Izložene knjige češće se posuđuju, a ostali dijelovi fonda ostaju zanemareni.⁵² Iako je 45% fonda GISKO-a u otvorenom pristupu (252.061 jedinica građe), 70,7% čini aktivni dio fonda. Manji je obrtaj fonda izravno povezan s dostupnošću građe jer je veliki dio građe korisnicima nevidljiv i nepristupačan, gdje je prostor veliko ograničenje. Tako izgradnja i održavanje knjižničnih zbirki, u središnjici i u ograncima (a u najstarijem Ogranku Donji grad taj je problem izraženiji, no u ostalima), uvelike ovisi o trenutno raspoloživom prostoru, dostupnim sredstvima, ali i broju stanovnika dijela grada koji gravitiraju pojedinom ogranku. Kako je izgradnja knjižničnog fonda usko vezana uz zadovoljstvo korisnika dostupnom građom i utjecajem na kvalitetu i kvantitetu složenog procesa njegove izgradnje, važno je utvrditi zadovoljstvo korisnika knjižničnim zbirkama te koliko je proces izgradnje u skladu sa zacrtanim smjernicama za nabavu GISKO-a. Sve navedeno važno je u kontekstu istraživanja zadovoljstva korisnika dostupnom građom, ali i funkcijama koje svaki od navedenih odjela/ogranaka ima u svom poslanju.

Cilj, zadatci i hipoteza istraživanja

S obzirom na otežane okolnosti u kojima knjižnica djeluje, kao i prostorna ograničenja, bilo je nužno preispitati je li izgrađivanje zbirke razumno i u skladu s propisanim Standardima, kao i očekivanjima korisnika. Kako bi se vrednovala dosadašnja izgradnja zbirki, provedeno je kvantitativno istraživanje putem ankete. Istraživanje je za cilj imalo utvrditi zadovoljstvo korisnika knjižničnim zbirkama GISKO-a, kakav je njihov pogled na knjižnični fond, kakve su navike korisnika i njihove informacijske potrebe, ali i utvrditi opravdanost nabavne politike i eventualne izmjene iste ukoliko se ustvrdi nesrazmjer između potreba i stvarnoga stanja. Svrha istraživanja bila je sagledati korisnički aspekt u izgradnji zbirki i nabavi knjižnične građe, uz moguća daljnja unaprjeđenja i pomoći procesu planiranja razvoja zbirki. Također, zadatak je istraživanja stvaranje stručnih pretpostavki koje će osigurati bolju i kvalitetniju komunikaciju s korisnicima u kontekstu nabave knjižne i neknjižne građe, osluškivanje njihovih interesa i želja, istražiti dostupnost i dostatnost njima željenih naslova i pojedinih primjeraka građe. Pretpostavka je da su korisnici zadovoljni naslovima koji čine fond odjela odnosno

⁵² Roy, Loriene. Displays and displacement of circulation. // Collection management 17, 4(1994), str. 57-77.

ogranka, aktualnošću naslova, kao i brzinom pristizanja noviteta u knjižnicu. Zadovoljstvo korisnika knjižnicom općenito, njezinim fondom i uslugama nije lako postići. Istraživanjem korisnika saznajemo jesu li oni u svojoj potrazi za građom (samostalno ili uz pomoć knjižničara) bili uspješni (a time i zadovoljni) i kakav je njihov pogled na knjižnični fond.

Kako knjižnični program ne daje skupne analize podataka o posudbi građe prema vrsti korisnika, kao ni pregled posudbe prema žanrovskim određenjima (primjerice, prema predmetnicama), nego samo općenite podjele prema zaduživanim naslovima prema UDK skupinama, kroz sustav nije moguće utvrditi što točno korisnici čitaju i koje su njihove navike. Sustav iznosi podatke o pojedinačnoj posudbi građi za svakog korisnika.

Metodologija i uzorak

Anketa „Zadovoljstvo korisnika knjižničnim zbirkama Gradske i sveučilišne knjižnice Osije“, namijenjena je odraslim korisnicima⁵³, a provodila se u razdoblju od 22. listopada do 1. studenoga 2020.⁵⁴ u *online* i tiskanom obliku na Posudbenom odjelu za odrasle Gornji grad i u ograncima Donji grad, Industrijska četvrt, Jug II i Retfala. Prikupljeno je 279 odgovora, što čini 3,7% od ukupnoga broja korisnika Knjižnice⁵⁵. Anketu dostupnu u mrežnom okruženju ispunilo je 52,5% (147) ispitanika, u fizički dostupnim primjercima u knjižnici anketu je popunilo 47,5 % (133) ispitanika. Pod pretpostavkom da je svatko od korisnika ispunjavao anketu na odjelu/ograncu gdje većinom posuđuje građu, anketu je u prosjeku ispunilo od 3,5% do 5,4% korisnika po odjelu odnosno ograncu. Na anketu je odgovorilo 216 žena (77,4%) i 63 muškarca (22,6%), što ujedno odgovara i korisničkoj strukturi (71% žena i 29% muškaraca). Kada je riječ o dobi ispitanika, najviše odgovora dale su osobe starosti od 36 do 50 godina (38,4% ili 107 ispitanika), koji su ujedno i najbrojniji članovi knjižnice. Potom su ispitanici osobe starosti od 51 do 65 godina (22,6% ili 63 ispitanika), slijede skupina od 21 do 35

⁵³ Za anketu su odabrani samo odrasli korisnici s obzirom da je udio građe koja se kupuje za njih puno veći (73 % sredstava u 2020. godini utrošeno je za nabavu građe za odrasle)

⁵⁴ Anketa se ciljano provodila u Mjesecu hrvatske knjige zbog povećanog zanimanja korisnika za sadržaje i usluge koje Knjižnica nudi u tome razdoblju.

⁵⁵ Knjižnica je u 2020. godini imala ukupno 11.661 korisnika, od čega je 6.614 važećih iskaznica. Gledajući broj aktivnih korisnika prema vrsti je 9.680 korisnika, bez kategorije djeca i mladi, koji nisu ni bili obuhvaćeni istraživanjem.

godina (19%, 54 ispitanika), osobe s više od 65 godina (16,5%, 46 ispitanika) te je najmanje ispitanika starosti od 15 do 20 godina (3,6%, 10 ispitanika). Dio ispitanika dugogodišnji su članovi knjižnice s više od 10 godina uzastopnog članstva (53%, 148 ispitanika), koji temeljem svoga iskustva i velikoga broja posudbe građe mogu procijeniti zbirke knjižnice. Iako je riječ o subjektivnim procjenama pojedinaca, objektivnost se postiže visokim postotkom navedenih ispitanika.

Anketni upitnik sastojao se od 15 pitanja višestrukog izbora i otvorenog tipa. Anketa je postavljena uz pomoć alata dostupnih uz *Google Drive*, dok su prikupljeni podaci analizirani pomoću statističkog programskog paketa *Google Analytics* te programa *SPSS Statistics*.

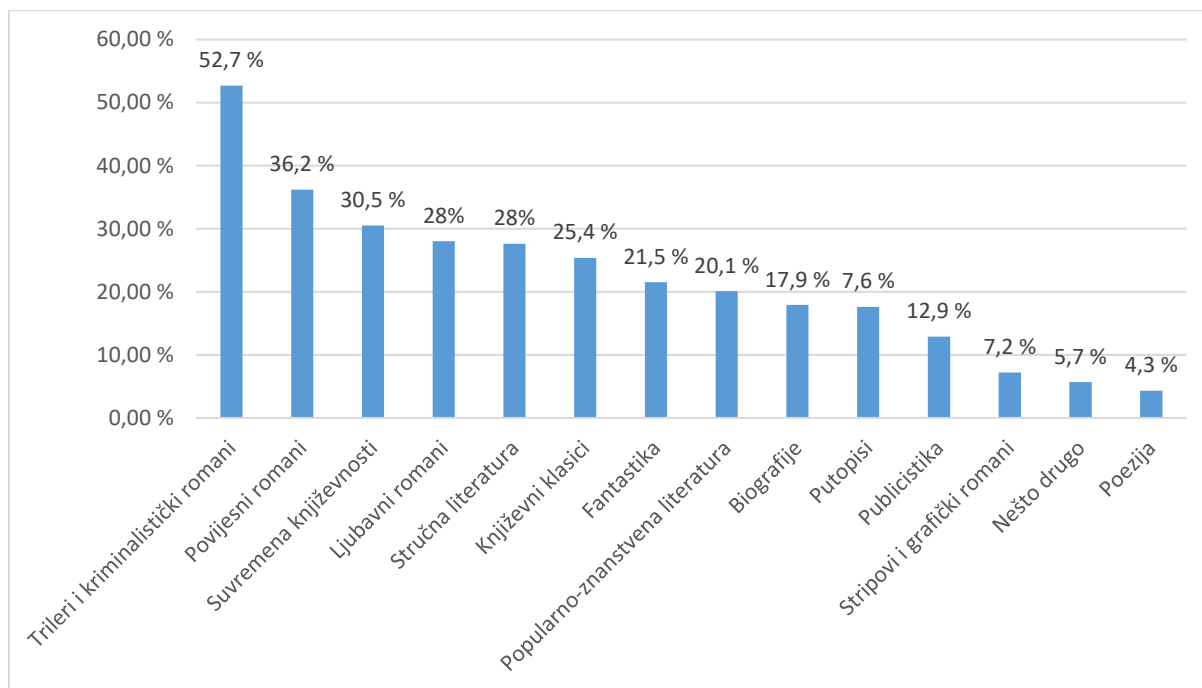
Analiza rezultata i rasprava

Kako bi na lokalnu zajednicu, buduće i trenutne korisnike GISKO uspješno utjecao u kontekstu stvaranja čitateljskih navika, posudbe građe, upisa i obnova članstva u knjižnicu, vrednovanje korisničkog zadovoljstva zbirkama knjižnice nužan je segment za stvaranje pretpostavki budućeg djelovanja i razvoja. Već je istaknuto da je najveći postotak ispitanika (53%) članovi Knjižnice uzastopno više od 10 godina, do pet (16,5%) odnosno više od pet (16,1%) godina sljedeće su kategorije korisnika po zastupljenosti, 4,3% ispitanika novi su članovi Knjižnice (do godinu dana), dok je 10% ispitanika promatrajući razdoblje duže od pet godina povremeno član knjižnice.

Korisnici podjednako posuđuju domaću i stranu literaturu (54,5%), veći broj njih posuđuje samo stranu literaturu (37,6%), dok se najmanje posuđuje samo domaća literatura (7,9%) i to najviše korisnici u dobi između 36 i 50 godina. Uspoređujući podatke s kupovinom u protekloj 2020. godini, po broju primjeraka, najviše se kupovala strana beletristika (59%), potom popularno-znanstvena (28%), a najmanje domaća beletristika (13%), što je ujedno u skladu s interesima korisnika i vrstom primjeraka (za čitaonicu i/ili za posudbu).

Vodeći računa o vrsti i žanru koji se čita, na temelju rada s korisnicima, pretpostavke o naj(ne)čitanim knjigama pokazale su se točne (slika I.). Najčešće se posuđuju trileri i kriminalistički romani (52,7%), povijesni romani (36,2%) i suvremena književnost (30,5%), a najmanje poezija (4,3%) te stripovi i grafički romani (7,1%). Navedeno je ujedno u skladu s nakladničkom produkcijom koja na godišnjoj razini

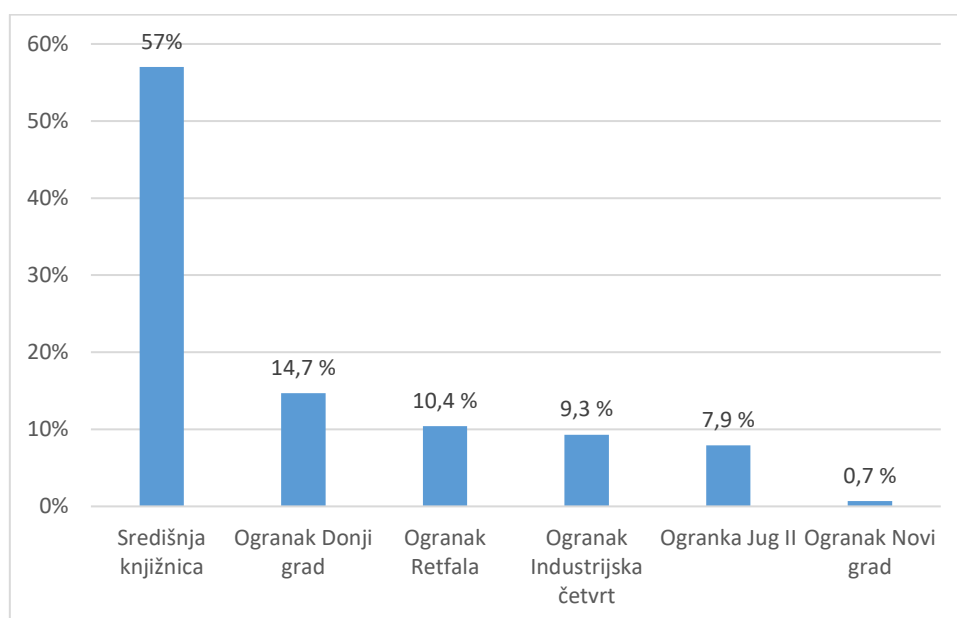
proizvodi upravo najviše beletrističkih naslova. Trilere najčešće posuđuju korisnici u dobnoj skupini između 36 i 50 godina (21,8%) i između 51 i 65 godine (14,6%). Povijesne romane najviše posuđuju ljudi srednjih godina (47,6%) i umirovljenici (58,7%).

Slika 1. Najčešće posuđivani žanrovi u uzorku

S obzirom na žanrovsku podjelu, anketa potvrđuje najtraženije naslove kroz knjižnični katalog. Prema kategoriji „najtraženije“ u katalogu se izdvajaju američka i engleska književnost, točnije ljubavni i kriminalistički romani te trileri. Ljubavne romane najviše posuđuju korisnici dobne skupine od 51 do 65 godina (33%) i ljudi srednjih godina od 36 do 50 godina (28,2%). Fantastiku najviše čitaju korisnici mlađih dobnih skupina, dok se kod starijih dobnih skupina interes za fantastiku smanjuje. Stručnu literaturu čitaju najviše korisnici mlađe i srednje dobi (od 21 do 50 godina, ukupno 27,5%, od čega su u većem postotku mlađi korisnici u dobi od 21 do 35 (63%)). Pretpostavka je kako je ispitanicima stručna literatura potrebna za formalno i neformalno obrazovanje. Od ostalih žanrovskih vrsta, klasiku najviše čitaju umirovljenici (32,6%) i mlađi od 21 do 35 godina (29,6%). Biografije (17,9%) i putopise (17,5%) najviše čitaju korisnici u dobi od 36 do 50 godina i 51 do 60 godina. Publicistiku najviše čitaju čitatelji srednjih godina od 36 do 50 godina (14,9%). Iako je istraživanje bilo namijenjeno odraslim korisnicima, njih 3,6% posuđuje i dječju književnost i knjige za djecu. Navedeno je rezultat korištenja

obiteljskih iskaznica, mogućnošću istovremenog posuđivanja građe na više odjela, kao i toga što na ograncima dječji odjel nije fizički izdvojen. Korisnici prema anketi najčešće posuđuju građu u Središnjoj knjižnici, njih 159 ispitanika (57%), slijede ogranci Donji grad s 41 ispitanikom (14,7%), Retfala 29 (10,4%), Industrijska četvrt 26 (9,3%), Jug II (22%) i na samom začelju Novi grad s dva ispitanika (0,7%) (slika II.). Posudba građe po odjelima i ograncima u skladu je s brojem upisanih korisnika na pojedinome odjelu. Ohrabrujuće je da je čak 70,4% korisnika, u nedostatku željenog naslova na odjelu/ograncu gdje redovno posuđuju, spremno otići po primjerak knjige na drugi ogranak. Njih 57,9% to čini povremeno, a uvijek samo 5% ispitanika.

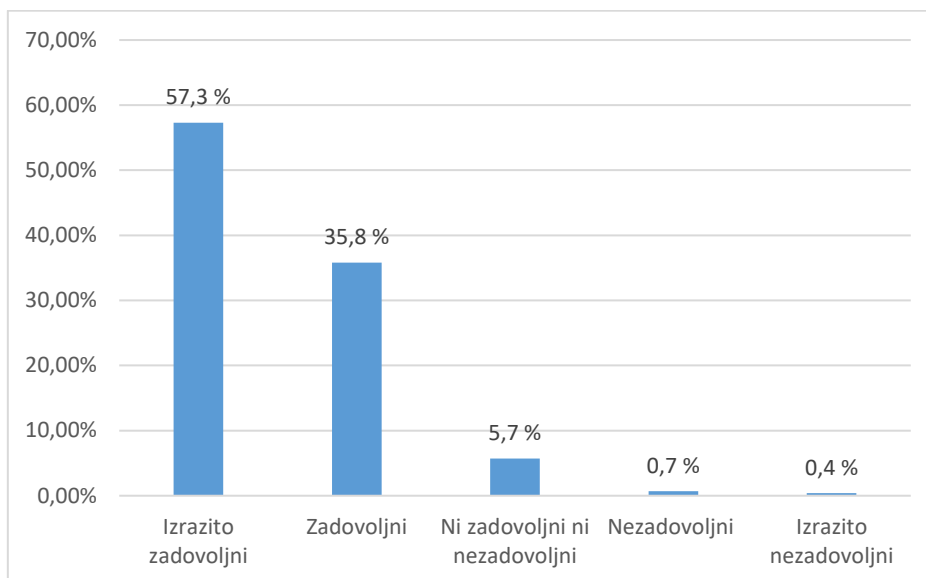
Slika 2. Lokacija najčešće posudbe građe

Osim same posudbe građe, u dijelu istraživanja željelo se saznati čitaju li korisnici preporuke za knjige, posebice one koje nastaju u produkciji knjižnice. Preporuke se čitaju, najčešće na internetskim portalima $n=160$ (57,5%) i društvenim mrežama $n=138$ (49,6%), a manje u tiskanim medijima $n=63$ (22,5%), što može biti i rezultat manjeg čitanja tiskanih medija općenito. Čak $n=51$ (18,3%) ispitanih korisnika ne čita preporuke knjiga. Kada je riječ o preporukama koje knjižničari već duži niz godina pišu, preporuke novih naslova pristiglih u Knjižnicu koje izlaze pod naslovom „Đelo od Gisko predstavlja“⁵⁶ čita

⁵⁶ Primjerice, Đelo od Gisko predstavlja, vol. 4/21 "Čitanje kao bijeg od pandemije" - osvoji knjigu. URL: http://www.osijek031.com/osijek.php?topic_id=86217 (2021-04-07)

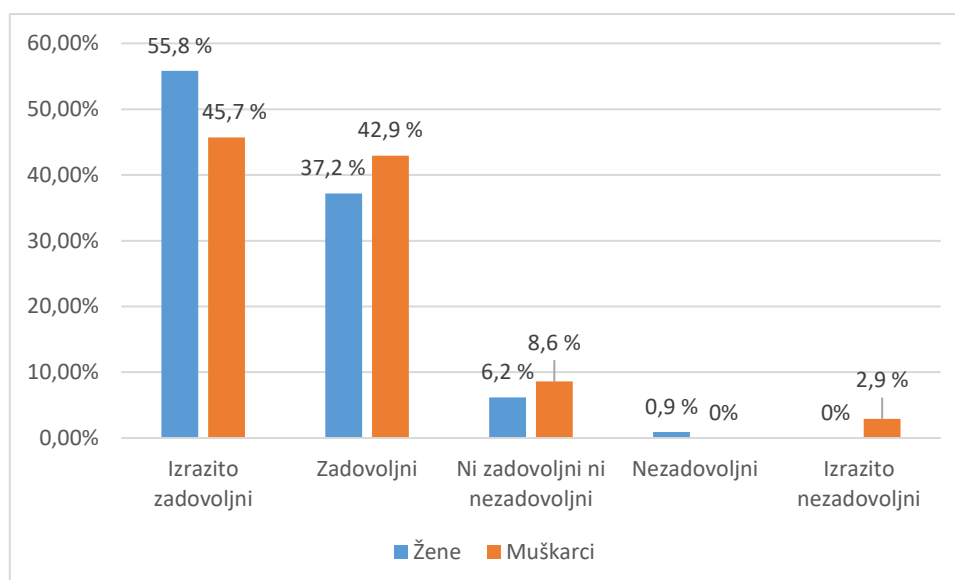
n= 129 (46,2%) ispitanika. Preporuke koje tematski prikazuju naslove u Knjižnici, "Knjige na dobrom glasu"⁵⁷ čita n=78 (28%) ispitanih. Navedene preporuke GISKO-a objavljuju se na mrežnim stranicama knjižnice i lokalnim informativnim portalima, što ih čine nedostupnima onima koji preferiraju tiskane medije. Čitanje preporuke često može biti u vezi s čitanjem novih ili preporučenih naslova. Iako novi naslovi nisu presudni pri izboru literature, nove naslove povremeno bira čak n=128 (45,9%) korisnika, često n=116 (41,6%), dok n=25 (9%) ispitanika uvijek bira nove naslove. Pretpostavka je da odabir ovisi i o trenutnoj dostupnosti broja slobodnih primjeraka novih naslova za posudbu. Samo n=10 (3,6%) korisnika nikada ne bira nove naslove. Velika je uloga knjižničara u odabiru knjiga, kao i njegov utjecaj na čitateljske navike i korisnikov izbor. Pomoć knjižničara pri odabiru naslova povremeno traži n=159 (57%) korisnika, a često n=69 (24,7%). Korisnici još uvijek vole s knjižničarem porazgovarati o pročitanoj. Samostalni su i nikada ne traže preporuku knjižničara samo n=24 (8,6%) korisnika, a kao razloge najčešće navode samostalnost u odlučivanju. Samo nekolicina korisnika unaprijed pretraži katalog i provjeri dostupnost građe, što je pokazatelj da se i dalje treba raditi na stalnoj edukaciji korisnika. Stručni djelatnici pri dolasku korisnika u knjižnicu nude pomoć pri korištenju građe i usluga knjižnice u obliku individualnih i grupnih poduka, a na internet stranicama knjižnice dostupni su i različiti video-materijali i upute. Korisnici su pretežno zadovoljni ponudom literature u knjižnici (slika III). Ocjenjujući ponudu literature i naslova, 93% korisnika ocijenilo je ponudu s ocjenom 4 ili 5, od čega je n=160 (57,3%) korisnika je izrazito zadovoljno, dok je n=100 (35,8%) korisnika zadovoljno. Prosječna ocjena korisnika je 4,49. Izbor naslova ocjenom 3 ili manje, ocijenilo je n=16 (5,7%) korisnika, a od toga potpuno nezadovoljni i nezadovoljni korisnici knjižničnom ponudom čine samo n=3 (1,1%) ispitanika.

⁵⁷ Primjerice, Knjige na dobrom glasu – Korizma je lijek. URL: http://www.osijek031.com/osijek.php?topic_id=86053 (2021-04-07)

Slika 3. Zadovoljstvo ponudom literature/izborom naslova

S obzirom da je najveći broj anketiranih, njih 148, kontinuirano član knjižnice 10 i više godina, važna je njihova procjena zadovoljstva zbirkama kao aktivnih čitatelja (Slika IV.) U ukupnom je broju više žena (113 ispitanica), dok je manje muškaraca (35 ispitanika). Zaključak je na prethodnom tragu, korisnici su u načelu zadovoljni knjižničnom ponudom literature.

Slika 4. Zadovoljstvo knjižničnom ponudom literature – dugogodišnji korisnici knjižnice

Korisnici su prepoznali problematiku nedostatka prostora, ističući potrebu poboljšanja uvjeta (4% ispitanika). Problem prostora ograničavajući je čimbenik u dostupnosti građe i izgledu zbirke, ali važno je da su spremni tražene naslove pričekati ili po njih otići na drugi odjel.

Zaključak

Fond Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek podržava njene ciljeve, potrebe i misiju knjižnice. Rezultati ankete pokazuju da knjižnica svojim fondom uspješno zadovoljava informacijske i druge potrebe korisnika različitih dobnih skupina. Najčešći korisnici knjižnice jesu žene u dobi 36 do 65 godina starosti, koje su i ispunjavale anketu. Knjižnica najviše nabavlja stranu beletristiku, što se najviše i posuđuje. Najčešće se čitaju trileri i kriminalistički romani, povijesni romani i suvremena književnost. Najmanje se čita domaća literatura čija je i izdavačka produkcija nešto slabija. Od ostalih žanrovskih vrsta, dosta se još čitaju i klasici, biografije i putopisi, što knjižnica nabavlja u zadovoljavajućem omjeru. Visok je stupanj zadovoljstva ispitanika građom dostupnom u knjižnici s obzirom na kriterije informacijskih, kulturnih i obrazovnih potreba. Dio ispitanika očekuje dostupnost željene građe u knjižnici, ali i razumiju problem nedostatka prostora, koji je ograničavajući čimbenik u dostupnosti građe i izgledu zbirke. Dostupnost građe na drugom odjelu korisnicima nije ograničavajući čimbenik. Uočen je nedostatak izbora stručne literature na ograncima, koji su ograničeni prostorom. Korisnici su iskazali želju za više naslova na stranim jezicima, kao i potrebu većeg broja primjeraka za posudbu.

S obzirom na rezultate istraživanja i analizu istih, potvrđena je pretpostavka o zadovoljstvu korisnika ponudom naslova, dostupnošću istih i brzinom njihova pristizanja na odjele odnosno ogranke, u potpunosti potvrđena. Naime, ocjenjujući ponudu literature i naslova, zadovoljstvo korisnika istom može se ocijeniti u znatnoj mjeri zadovoljavajućim. Ipak u određenoj mjeri, kako podatci nabave, tako i rezultati anketiranih govore o kontinuiranim nabavnim procesima i zadovoljstvima korisnika, ne mogu se zanemariti dobri i ujednačeni pokazatelji. Iskazanom zadovoljstvu korisnika ide na ruku dobra prometna povezanost, kako gradskim prijevozom tako i gradskim cestama, strateška pozicioniranost Središnje zgrade i ogranaka te veličina grada, što, ukupno gledano, omogućava korisniku da do željenog naslova dođe brzo na lokaciji na kojoj je naslov slobodan. Kako bi GISKO u potpunosti mogao ostvarivati svoju misiju, nužna su nova

prostorna rješenja dostatna za smještaj knjižnične građe i provedbu knjižničnih aktivnosti u skladu sa suvremenim svjetskim trendovima. U tom bi se slučaju uloga knjižničara preusmjerila prema aktivnijem traženju i privlačenju novih korisnika umjesto dosadašnjih nastojanja u traženju i smještanju novih polica te stalnom preslagivanju i prebacivanju knjižnične građe.

Rezultati istraživanja smjernica su daljnji rad i razvoj fonda knjižnice, kao i podrška u iznalaženju novih prostornih mogućnosti i širenja knjižnice, ili izgradnje nove, kao i pravilnom usmjeravanju resursa. Ovo je istraživanje samo mali korak Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek prema kontinuiranim naporima za unapređivanje kvalitetne komunikacije s korisnicima i izgradnjom što kvalitetnijih knjižničnih zbirki.

Literatura

Baker, Sharon L.; Lancaster, F. Wilfrid. The measurement and evaluation of library services. Arlington: Information resources press, 1991.

Carrigan, Dennis P. Collection development: evaluation. // Journal of academic librarianship 22, 4(1996), str. 273-278.

Cassell, Kay Ann; Futas, Elizabeth. Developing public library collection, policies, and procedures: a how-to-do-it manual for small and medium sized public libraries. New York : Neal-Schuman Publishers, 1991.

Clayton, Peter; Gorman, Gary Eugen. Managing information resources in libraries: collection management in theory and practice. London: Library Association Publishing, 2001.

Clayton, Peter; Gorman, Gary Eugene. Upravljanje izvorima informacija u bibliotekama. Beograd: Clio, 2003.

Collection development policies and procedures / edited by Elizabeth Futas. Phoenix: Oryx Press, 1995.

Collection management for the 21st century: a handbook for librarians / edited by Gary Eugen Gorman and Ruth H. Miller. Westport; London: Greenwood press, 1997.

Collection management in academic libraries / edited by Clare Jenkins and Mary Morley. Aldershot; Brookfield: Gower publishing, 1999. Str. 15-38.

Đelo od Gisko predstavlja, vol. 4/21 "Čitanje kao bijeg od pandemije" - osvoji knjigu. URL: http://www.osijek031.com/osijek.php?topic_id=86217 (2021-04-07)

Faletar Tanacković, Sanjica; Junušić, Martina; Faletar, Ivana. Vrednovanje knjižničkog fonda uz pomoć citatne analize na primjeru zbirke iz informacijskih znanosti u Knjižnici Filozofskog fakulteta u Osijeku. // Libellarium 5, 1 (2012), 71-88. URL: <https://hrcak.srce.hr/97453> (2021-04-07)

Ford, Geoffrey. Review of methods employed in determining the use of library stock. London: British National Bibliography Research Fund, 1990.

Gabriel, Michael R. Collection development and collection evaluation: a sourcebook. Metuchen: Scarecrow press, 1995.

Godišnje izvješće : Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. 2020. URL:

<https://www.gskos.unios.hr/wp-content/uploads/2021/02/Izvjescje-o-radu-za-2020-converted.pdf> (2021-05-31)

Golubović, Vesna. Nabava knjižnične građe u funkciji izgradnje knjižnične zbirke // HKD Novosti 76(2018). URL: <https://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/1449> (2021-04-07)

Gorman, Gary Eugen; Miller, Ruth H. Changing collections, changing evaluation // International yearbook of library and information management 2000-2001: collection management. / ed. G. E.

Gorman. Library association publishing, 2000. Str. 309-338; G. E. Gorman, Miller, Ruth H. Evaluating library collections, Aslib, 2000.

Gorman, Michael. Postojana knjižnica : tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006.

Grujić, Tea. Nabava literature za potrebe Sveučilišta u Puli – možemo i bolje! // Knjižnice: kamo i kako dalje? / 13. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 309-318.

Hall, Blaine H. Collection assessment manual for college and university libraries. Phoenix: Oryx Press, 1985.

Hergešić, Branka. O nabavi i nabavnoj politici. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 5, 1-4(1958/1959), str. 9-23.

International encyclopedia of information and library science. / edited by John Feather, Paul Sturges. London; New York: Routledge, 2003.

Knjige na dobrom glasu – Korizma je lijek. URL:

http://www.osijek031.com/osijek.php?topic_id=86053 (2021-04-07)

Kosić, Sanja. Analiza uspješnosti kupnje knjiga za fond Sveučilišne knjižnice Rijeka. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 62, 2(2019), str. 131-148. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/340250> (2021-04-02)

Krajina, Tamara; Markulin, Helena. Nabava knjižnične građe u visokoškolskim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 3(2011), str. 21-36. URL: <https://hrcak.srce.hr/80101> (2021-04-02)

Leščić, Jelica. Okvir smjernica za izradu pisane politike nabave građe i izgradnje zbirki u narodnim knjižnicama, 2012. URL: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/11/smjernice-za-nabavu.pdf> (2021-04-05)

Lukačević, Srđan. Smjernice za nabavu. URL: <https://www.gskos.unios.hr/wp-content/uploads/2017/03/Smjernice-za-nabavu-GISKO1.pdf> (2021-04-05)

Marshall, Audrey; Fieldhouse, Maggie. Introduction. // Collection development in the digital age / edited by Maggie Fieldhouse and Audrey Marshall. <London>: Facet, 2012.

Mišetić, Marijana. Vrednovanje filološke knjižnične zbirke u suvremenoj visokoškolskoj knjižnici : doktorski rad. Zagreb: M. Mišetić, 2017.

Narodna knjižnica : IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.

Nebesny, Tatjana; Švob, Mira. Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama. // Slobodan pristup informacijama u službi kulturnog razvitka: zbornik radova / uredile Alemka Belan-Simić i Aleksandra Horvat. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 56-75. URL:

http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nebesny_svob.htm (2021-04-02)

Nisonger, Thomas E. A review of the 1997 collection development and management literature. // Collection building 18, 2(1999), str. 67-80.

Nisonger, Thomas E. Collection evaluation in academic libraries: a literature guide and annotated bibliography. Englewood: Libraries unlimited, 1992.

Nisonger, Thomas E. The collection development literature of 1996: a bibliographic essay. // Collection building 17, 1(1998), str. 29-39.

Petr Balog, Kornelija; Bugarski, Marija. Vrednovanje zbirke visokoškolske knjižnice pomoću metode usporedbe (check-list method) s popisima ispitne literature. // Libellarium 7, 2 (2014), str. 253-265.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova, 2011. URL:

<https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (2021-04-06)

Romić, Kristina; Mitrović, Goranka. Vrednovanje knjižničnog fonda: na primjeru zbirke disertacija i magistarskih radova u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu uz pomoć citatne analize. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 3-4(2016), str. 47-62. URL:

<https://hrcak.srce.hr/187570> (2021-04-02)

Roy, Loriene. Displays and displacement of circulation. // Collection management 17, 4(1994), str. 57-77.

Sečić, Dora. Neki suvremeni pogledi na nabavnu politiku u znanstvenim bibliotekama u SAD i Evropi. // Informatologia Jugoslavica 20, 3/4(1988), str. 199-202.

Siber, Ljiljana; Lukačević, Srđan. Otkup knjiga Ministarstva kulture i Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta – Utjecaj na izgradnju fonda Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek u razdoblju od 1998. do 2013. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, 2-3 (2017), str. 79- 109.

Sinikara, Kaisa. Europske sveučilišne knjižnice kao potpora primarnoj funkciji akademske zajednice. // 400. godišnjica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa u Zagrebu 9.-11. svibnja 2007. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007.

Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (NN 58/1999). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_06_58_1071.html (2021-04-05)

Standardi za visokoškolske knjižnice u Republici Hrvatskoj // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 33(1990). URL: <http://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2019/04/Standardi-za-visoko%C5%A1kolske-knji%C5%BEnice-u-Republici-Hrvatskoj-1990.pdf> (2021-04-05)

UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice 1994. / prevela Aleksandra Horvat. URL: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm (2021-04-02)

Vrana, Radovan; Kovačević, Jasna. Razvoj knjižničnih zbirki kao preduvjet i mjera razvoja knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, 1(2017), str. 79-102. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/278662> (2021-04-02)

Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (NN 17/2019.) URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html (2021-04-05)

Zakonom o visokim učilištima (NN 96/93, NN 59/96)